

Over een populatie van de Groene glazenmaker in de veenkoloniën en een beschrijving van twee schemervluchten

Naast een grote populatie van de Metaalglanslibel (*Somatochlora metallica*) werd in de veenkoloniën met enig geluk en na enig speurwerk nog een, voor het gebied bijzondere, libellensoort ontdekt, namelijk de Groene glazenmaker (*Aeshna viridis*). Een populatie van deze soort werd aangetroffen ten westen van Wildervank, aan de rand van het veenkoloniale gebied, te weten bij het Kalkwijksterdiep. In deze mededeling worden enkele bijzonderheden omtrent deze historische vondst gegeven.

Hoe een dode libel de weg wees

Meestal gaat de libellenliefhebber erop uit om in het veld libellen waar te nemen, maar een enkele keer gebeurt het dat een libel de waarnemer opzoekt. Zo had ik in de loop van de jaren zomers in onze tuin in Wildervank wel eens een kleinere glazenmaker zien rondvliegen, maar het was me nog niet gelukt om er één te vangen. Het geluk hielp mij een handje toen ik op een mooie zomerdag in juli 1968 in onze voortuin onder het raam een dood mannetje van deze kleinere glazenmaker vond. Waarschijnlijk had deze zich tegen het raam van ons huis dood gevlogen. Tot mijn grote verrassing bleek het een Groene glazenmaker te zijn. Zo werd mij duidelijk dat de eerdere waarnemingen van deze kleinere glazenmakers ook Groene glazenmakers geweest moesten zijn. Langzamerhand begon ik mij te realiseren dat er waarschijnlijk ergens in de omgeving een kolonie Groene glazenmakers en dus ook een veld Krabbenscheer (*Stratiotes aliodes*) moest zijn. Alleen, een krabbenscheerveld zou je niet verwachten in de veenkoloniën. En als er dan al ergens in

de omgeving van Wildervank een krabbenscheerveld zou zijn, waar dan?

Na verloop van tijd herinnerde ik mij dat ik in de afgelopen jaren 's zomers boven het Oosterdiep in Wildervank regelmatig Zwarte sterns (*Chlidonias niger*) met jongen had zien foerageren. En nog een paar dagen later vielen de puzzelstukjes op zijn plaats. Enige jaren geleden ging ik wel eens 's morgens bij zonsopkomst vissen in het Kieldiep. Onderweg naar het Kieldiep had ik daar in de omgeving van de Kielsterachterweg bij een diep ingegraven kanaal, het Kalkwijksterdiep, ook wel eens Zwarte sterns zien vliegen. Zo werd, het één combinerend met het ander, het krabbenscheerveld, beter gezegd drie krabbenscheervelden, gevonden, namelijk in een drietal wijken (zijkanaal in de veenkoloniën) van het Kalkwijksterdiep. Verborgen door struiken langs de weg waren deze wijken vanaf de Kielsterachterweg nauwelijks te zien. Vandaar dat ik ze nooit eerder had gevonden. Maar op 5 augustus 1968 vond ik daar de krabbenscheervelden en een populatie Groene glazenmakers.

Bij de wijken, die volledig dicht gegroeid waren met Krabbenscheer, zag ik enige rondvliegende mannetjes en ongeveer 50 eiafzettende vrouwtjes van de Groene glazenmaker. De vrouwtjes zag ik overigens pas nadat deze hun aanwezigheid verraden hadden door het geritsel van hun vleugels tegen de krabbenscheerbladeren. Verder waren verspreid op de krabbenscheerplanten overal larvenhuidjes van uitgeslopen glazenmakers te zien.

De Groene glazenmaker is een bijzondere libellensoort. Niet alleen komt de Groene glazenmaker uitsluitend voor bij Krabbenscheer, maar SCHIEMENZ (1953) vermeldt van deze soort dat de vrouwtjes vooral na zonsondergang zouden vliegen. De libellentabel van BEUKEMA (1964) vermeldt dit evenwel niet.

Schemervluchten

Om uit te vinden wat er van de vermelding van de schemervluchten in SCHIEMENZ (1953) klopt, ben ik op 21 augustus 1968 ruim voor zonsondergang naar het

Kalkwijksterdiep gegaan om met eigen ogen te zien wat er aan libellen zou vliegen. Tot ongeveer vijf minuten na zonsondergang waren er geen libellen te zien; maar toen, ineens, verschenen ze uit het niets, vrijwel allemaal tegelijk. De lucht boven de krabbenscheervelden was binnen een paar minuten vol met libellen! Regelmatig was het geluid van ritselende vleugels, van in de schemering botsende libellen, te horen. Gericht een libel vangen was in de schemering onmogelijk en zo was het een kwestie van op goed geluk met het net zwaaien en kijken wat er in kwam. En dat lukte prima, want eenmaal zaten er zelfs drie libellen tegelijk in het net: twee Groene glazenmakers en een Bruine glazenmaker (*A. grandis*). Overigens betrof het zowel mannetjes als vrouwtjes Groene glazenmakers. Na ongeveer vijftien minuten verdwenen de libellen weer even plotseling als ze verschenen waren. Voldaan en lek gestoken door allerlei muggen ging ik huiswaarts, onderweg nadenkend over de vraag hoeveel libellen het er wel niet waren. In elk geval vele tientallen, misschien wel een paar honderd? In het schemerdonker was het erg moeilijk om een goede schatting van de aantallen te maken. In mijn herinnering was het er ongeveer één per vak van twee bij twee meter. Voor drie wijken is de geschatte lengte volgens de topografische kaart samen ongeveer 500 meter. De breedte van de wijken is ongeveer zes meter zodat de geschatte oppervlakte van de drie wijken samen ongeveer 3.000 m² is. Het aantal in de schemering vliegende glazenmakers zou dan ongeveer 750 exemplaren geweest zijn.

Op 7 juli 1970 heb ik het Kalkwijksterdiep nog één keer 's avonds bezocht. Het was een warme zomeravond: omstreeks 21:00 uur was het nog ongeveer 20°C. Verder was het iets heilig. Die avond waren veel larven van glazenmakers actief op de krabbenscheerplanten, kennelijk op zoek naar een goede plek om uit te sluipen. Omstreeks 10 minuten na zonsondergang verschenen de eerste libellen en ze vlogen door tot omstreeks 25 minuten na zonsondergang. Overdag waren er maar weinig Groene glazenmakers te zien: een paar patrouillerende mannetjes en enige

eiafzettende vrouwtjes. De meeste exemplaren rusten waarschijnlijk ergens in de omgeving.

Helaas zijn er enige jaren na deze waarnemingen onderhoudswerkzaamheden uitgevoerd aan het Kalkwijksterdiep. Door deze werkzaamheden zijn de krabbenscheervelden volledig verdwenen en daarmee ook de Groene glazenmakers en de Zwarte sterns.

Overige waarnemingen

In 1970 werd de Groene glazenmaker door mij aangetroffen bij de 'Kappersbult', een moerasgebied gelegen aan de Drentse Aa, op de grens van de provincies Groningen en Drenthe. Juist ten oosten van de spoorlijn Assen-Groningen, werden bij een spoorpoel (km-hok: 238-571) op 10 september twee eiafzettende vrouwtjes gezien. Rondvliegende mannetjes werden er niet waargenomen, maar op de terugweg naar de Kappersbult vlogen er circa tien Groene glazenmakers op uit het hoge gras langs de spoordijk, die direct daarna, enige meters verderop weer in het hoge gras neerstreken. Kennelijk vliegen Groene glazenmakers vooral in de

Foto: R. Kelehaar

Figuur 1
Een Groene glazenmaker
Aeshna viridis

avondschemering en rusten ze overdag in de omgeving. Dit vlieggedrag wekt de indruk dat er geen verband bestaat tussen de aantallen Groene glazenmakers die overdag worden waargenomen en de werkelijke grootte van de populatie. In het verslag van de inventarisatie van de Kappersbult uit 1973 zijn de schemervluchten van de Groene glazenmaker, zoals door mij waargenomen bij het Kalkwijksterdiep, beschreven (DUTMER *et al.*, 1973).

Nederlandse literatuurgegevens

GEIJSKES (1931) vermeldt in zijn artikel over de Groene glazenmaker dat hem uit de literatuur bekend is dat de Groene glazenmaker ook na zonsondergang vliegt. Zelf heeft hij slechts tweemaal een rondvliegend mannetje na zonsondergang zien vliegen. Verder zijn mij uit de Nederlandse literatuur geen beschrijvingen van schemervluchten van de Groene glazenmaker bekend. GEENE (2002) vermeldt dat geen recente schemervluchten uit Nederland gemeld zijn. Als dit juist is, dan zou dat betekenen dat er in Nederland totnogtoe maar één publicatie is verschenen waarin deze schemervluchten van de Groene glazenmaker zijn beschreven, namelijk het Kappersbult-verslag uit 1973 (DUTMER *et al.*, 1973).

Gerard Dutmer
Roofjs 3
7482 LJ Haaksbergen
sg.dutmer@planet.nl

Literatuur

- BEUKEMA, J., 1964. Libellentabel. NJN-uitgeverij.
DUTMER, S.G., M.R. VAN EERDEN & E.V. KOOPMAN, 1973: De Kappersbult, inventarisatie moerasgebied ten oosten van de punt, 1969-1973. C.J.N.-afdeling Alcedo te Groningen.
GEENE, R., 2002. *Aeshna viridis*, Groene glazenmaker. In: Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie, 2002. De Nederlandse libellen (Odonata). Nederlandse Fauna 4, Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
GEIJSKES, D.C., 1931. Over het voorkomen van *Aeshna viridis* Eversm, in ons land (Odonata). Entomologische Berichten 8: 209-212.
SCHIEMENZ, H., 1953. Die libellen unserer Heimat. Urania Verlag, Jena.

Summary

DUTMER, S.G., 2003. About a population of *Aeshna viridis* in the veenkoloniën and a description of two twilight flights. *Brachytron* 7(2): 57-59.

By accident and with some luck on the fifth of August 1968 a population of *Aeshna viridis* was discovered in an area called the veenkoloniën near Wildervank in the province of Groningen in the northeastern part of The Netherlands. On August 21, 1968 a twilight flight of a large number of imagoes was observed. Both males and females appeared suddenly about five minutes after sunset in a fairly large number (estimated at several hundreds), filling up the sky above the side-canals within a few minutes. After about fifteen minutes all dragonflies disappeared as suddenly as they had appeared. A second twilight flight was observed on July 7, 1970. This observation was earlier published in DUTMER *et al.* (1973). However, until now these observations of twilight flights of *Aeshna viridis* are the only one so far described properly in Dutch literature. Twilight flights of dragonflies in general and of *Aeshna viridis* in particular are most likely overlooked.

Keywords

Odonata, Aeshnidae, *Aeshna viridis*, twilight flight, The Netherlands.